

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ РЕГІОНАЛІЗМУ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

В статті йдеться про особливості методологічних та концептуальних підходів у дослідженнях міжнародних відносин до феномену регіоналізму, який набув широкого розповсюдження в останні десятиліття, в умовах постбіполярності. Розглянуто основні концепції регіоналізму та їх еволюцію.

Article deals with methodology and concepts that IR science applies to the studies of the phenomenon of regionalism as it emerges under post-bipolar international order. Major approaches to the study of regionalism are highlighted.

Феномен регіоналізму проявляється в багатьох сферах міжнародних відносин. Багатозначність концепцій регіоналізму пов'язана із численними факторами, що його визначають, із різними за природою, динамікою та спрямуванням процесами, які впливають на організацію регіонального простору, зі специфічними механізмами об'єднання зусиль різними міжнародними акторами в межах систем міжнародних відносин. Широкий спектр визначень регіоналізму також пов'язаний зі значними відмінностями у реалізації цього феномена в різних частинах світу: у плануванні, реалізації й навіть оцінці проектів із розбудови міжнародних регіональних інститутів та режимів тощо.

Фактично шлях до визначення природи регіоналізму та його місця між іншими тенденціями глобального розвитку розпочинається ще з перших спроб концептуалізації регіонотворення. Спочатку до того часу вивчення регіону як суспільного явища фактично збігалось з дослідженням природної регіональної структури світу, але все частіше дослідники намагалися окреслити параметри власно регіоналізму, наголошуючи на визначальному впливі природних параметрів на долю світових регіонів, через їх усвідомлення та перетворення в повсякденному житті людей, на матеріальному виявленні взаємодії людини та природи, нарешті, на можливості відкриття регіональних структур внаслідок цілеспрямованої дослідницької діяльності [1].

Міжнародні регіони та регіональні системи займають помітне місце у структурі міжнародних відносин, впливаючи на їх характер фактично на всіх рівнях – від глобального до національного. Сам факт існування високого рівня взаємодії між міжнародними акторами в межах певного географічного простору зумовлює сприйняття відповідного регіону як згуртованого, а іноді й консолідованого учасника міжнародних зв'язків. Дії окремих регіональних систем, що спрямовані на формування і проведення спільної позиції у внутрішніх процесах у відповідних міжнародних регіонах, а інколи й у світовому просторі дозволяють стверджувати, що міжнародні регіони та регіональні системи в сучасному світі виступають як окремі міжнародні актори.

У методологічному плані, по відношенню до відповідних міжнародних процесів, що розгортаються на регіональному рівні світової системи та спрямовані на консолідацію певного географічного простору, міжнародні регіони та регіональні системи виступають як базові категорії й основних елементи аналізу. Їх роль залишається творчою та значущою при аналізі регіональних процесів у дослідженнях місця і ролі регіональних утворень, а також у дослідженнях природи та динаміки процесів побудови цих регіональних утворень, тобто, до дослідження власне феномену регіоналізму в міжнародних відносинах.

У постбіполярному світі основними аспектами дослідження регіоналізму стали його співвідношення із глобалізацією та місце міжнародних регіонів у глобалізованому світі. Глобалізація з її нівелюванням значення національних кордонів фактично сприяла активізації

дискусій щодо регіоналізму, оскільки територіальний у своїй основі, але пов'язаний з усвідомленими чинниками консолідації свого простору, феномен безумовно за глобалізації набуває нової ролі в організації національного та транснаціонального простору.

Для неореалізму також є характерним погляд на регіон ззовні, як на специфічний комплекс у системі міжнародних відносин. Регіональні комплекси розглядаються як форма колективної відповіді регіональних держав на зовнішній вплив. Головним мотивом формування регіонів неореалісти вважають безпековий, який є, відповідно, найсуттєвішою формою організації регіонального простору. Слід сказати, що з позицій неореалізму процес організації регіонального простору відбувається за принципами, подібними до формування військових союзів, за винятком долучення територіального чинника (тобто, союзи формуються в обмеженому географічному просторі з держав, що до нього належать). Держави залишаються головним актором регіоналізації і для неореалістів, а сама регіоналізація розглядається як виключно процес формування регіонів внаслідок спільних дій держав. Тому з-поміж факторів регіоналізації важливе місце займають мотиви, що визначаються внутрішніми процесами та проблемами держав. Як зазначає Б. Бузан, "група відносно слабких держав створює безпековий режим, тому що усвідомлює, що таке об'єднання зміцнюватиме внутрішню стабільність їх режимів, у той час як конфлікт між ними послаблюватиме їх внутрішню політичну та соціальну структуру" [2]. Економічні та торговельні блоки в цілому розглядаються неореалістами за тією ж схемою формування або режиму безпеки задля внутрішньої стабілізації, або блоку задля зміцнення своїх позицій у протистоянні із зовнішніми (у цьому випадку економічними) загрозам.

Одним із найважливіших здобутків неореалізму в концептуалізації регіоналізму є концепція регіональних комплексів безпеки, уперше запроваджена Б. Бузаном. Він зазначав, що "аналіз проблем безпеки обмежується переважно дослідженням перебільшеної у своєму значенні ролі великих держав у глобальній системі та вивченням не менш гіпертрофованої між пріоритетів безпеки динаміки внутрішніх процесів окремої держави" [3]. Концепція регіональних комплексів безпеки мала на меті подолати концептуальну вузькість досліджень безпеки й запропонувати новий, комплексний підхід, який залишатиметься у своїй проекції подій міжнародним, не хутуватиме менш помітними, але не менш важливими факторами впливу на міжнародні відносини. Для аналізу регіональних систем неореалісти вважають ключовими дві категорії:

- балансу сил,
- переплетіння дружніх і ворожих відносин у регіоні.

Для функціоналізму проекти регіоналізації обов'язково мають функціональний характер. Функціональна теорія регіонального співробітництва та регіональної інтеграції розроблялася у тісному зв'язку з європейськими регіональними проектами, що обумовлювало її зв'язок із практикою європейської інтеграції. Так, Д. Міт-

рані стверджував, що для регіональних проектів зайвим та неефективним є запровадження програм інтеграції, надмірних за глибиною консолідації регіонального простору. Адже небезпека для суверенітету держав, які ще не готові до поступок у цьому питанні, буде для регіоналізації контрпродуктивною [4]. Отже, еволюція регіональних проектів відбувається поступово, від концентрації співробітництва навколо технічних та основних функціональних завдань на початковому етапі, із поступовим розширенням сфер функціональної співпраці, але за умови конкретності всіх запропонованих проектів співпраці. За такого підходу мінімальними є як матеріальні, так і політичні витрати на підтримання регіонального проекту, а його результати відповідають готовності держав до консолідації простору.

Процес розбудови функціональних зв'язків між державами регіону передбачає розвиток інституційної структури, яка буде доволі гнучкою та відповідатиме потребам співробітництва. Це також передбачає розділення структур за функціональним чинником й обмеження у створенні універсальних структур та надбудов у процесі організації регіонального простору. Неофункціоналізм поставив під сумнів основну тезу функціоналізму щодо можливості розділення політичної та економічної сфер регіоналізації. Е. Хаас зазначав, що "технічна сфера співробітництва в регіоні стала технічною лише за відповідним політичним рішенням" [5] держав, що залучені до регіональної співпраці. Для неофункціоналістів політичні процеси були визначальними не для співробітництва, а для його організації, отже, і для оформлення регіоналізації [6]. Крім того, неофункціоналісти розглядають регіональні міждержавні інститути як механізм подальшої консолідації регіонального простору, оскільки вони є важливим інструментом у подоланні розбіжностей та вирішенні криз, а також у координації проектів регіоналізації окремих держав і їх узгодження у загальному проекті організації спільного регіонального простору [7].

Інституціоналізм виходить із припущення, що природна анархічність міжнародної системи може бути виправлена за допомогою сильних та ефективних міжнародних інститутів, які виступатимуть каркасом для організації регіонального простору. Вони вважають, що зростання взаємозалежності в регіональних просторах між державами й іншими міжнародними акторами призводить до виникнення потреби у регіональному співробітництві та створення регіональних інститутів і режимів. Інститути є важливою ланкою регіоналізації, оскільки вони сприяють інтенсифікації взаємодії між міжнародними акторами, збільшують рівень прозорості та передбачуваності цих взаємодій і зменшують матеріальні та політичні витрати на їх підтримання. Визначальним чинником регіоналізації є внутрішні процеси в державі. Інституціоналісти пояснюють формування транснаціональних регіонів внутрішніми процесами в державах, що беруть у них участь, та взаємовідносинами між різними рівнями управління всередині держав (центральною, регіональними і муніципальними). Лише потреба у розвитку держави, усвідомлена та узгоджена всередині держави, та відсутність загроз з боку майбутньої регіональної структури сприятимуть активізації держав як суб'єкта регіоналізації [8]. Однак регіоналізація може бути прискорена завдяки створенню регіональних інститутів та запровадженню регіональних режимів для активізації міждержавної взаємодії у регіональному просторі [9].

Постмодерністський підхід трактує регіоналізм як вид соціальної рефлексії, що відштовхується від домінуючих на певний момент (і здатних до видозмінення

під впливом взаємної адаптації) уявлень -про ідентичність і почуття територіальної спільності. У межах постмодерністського підходу регіоналізм трактується не тільки як конструйоване, але і як уявлене явище, що не може бути відірваним від соціально-політичного контексту. Рушійними силами регіоналізації виступають не тільки держави, але й неурядові актори (економічні "групи інтересів", громадські організації, політичні партії тощо).

Багато дослідників-постмодерністів взагалі вважали регіон і регіональну культуру застарілими та позбавленими практичного значення поняттями, які мають значення лише в методологічному сенсі для історичних досліджень, або в символічному сенсі, для атрибування явищ або суспільних груп. Вони наполягали, що запровадження нових засобів транспорту, зв'язку та глобальних засобів масової інформації призвели до розриву зв'язку між соціальним та фізичним просторами. Мейрвіц зазначав, що "оскільки простір та доступ до інформації перестали бути пов'язані між собою, моделі поведінки та цінності, пов'язані із певним місцем і територіальною ідентичністю відходять на другий план" [10].

Оскільки організація регіонального простору тісно переплітається із проектами регіональної інтеграції, то слід також згадати й теорії регіональної інтеграції зпоміж спроб теоретичного осмислення регіоналізму. Джерелом економічної просторової інтеграції визначається потреба в обміні товарами й інвестиціями для забезпечення замкненого комплексу виробництва та споживання в межах певного регіону [11]. Регіональна інтеграція спрямована на усунення економічних меж між економіками регіональних держав, тобто, усунення будь-яких перешкод на шляху вільного переміщення товарів, послуг і факторів виробництва, а також інформаційних потоків.

Перші параметри визначають фактичну інтеграцію, або інтеграцію негативну, коли відбувається зближення, але не злиття держав. У цьому вимірі регіональна інтеграція фактично виступає проявом регіоналізму, оскільки вона не змінює номінальну конфігурацію регіонального простору, а перетворює його функціональний простір. Останні дві групи параметрів визначають інтеграцію де-юре, поступове злиття економічних та політичних систем держав, або, за визначенням Я. Тінбергена, "позитивну інтеграцію". Негативна інтеграція означає реальну економічну інтеграцію, інструментами якої є торгівля та інвестиції. Вона передбачає усунення дискримінації у сфері економічних правил і здійснення співробітництва в межах двосторонніх угод. Позитивна інтеграція передбачає перехід до створення наднаціональних інститутів та запровадження спільних механізмів прийняття рішень [12]. За своєю природою обидві форми регіональної інтеграції пов'язані з регіоналізмом.

Інтеграція розвитку розглядає регіональну інтеграцію як процес, спрямований на започаткування механізмів, здатних забезпечити ефективне та швидке зростання економіки, а також зміцнити соціальну сферу перш за все в регіонах третього світу. Метою регіоналізації в таких відсталих регіонах, коли учасниками регіоналізації є слабозвинені держави, виступає структурна трансформація всієї системи взаємодій у регіоні, що є передумовою модернізації держав регіону, стимулювання зростання продуктивності праці, збільшення обсягів інвестицій тощо [13]. Оскільки власні економічні та суспільні механізми в таких державах надзвичайно слабкі, то залишати розвиток ані всередині держави, ані в регіональному співробітництві виключно на механізми саморегуляції в умовах ринку неприпустимо, а для гарантії успішності планів розвитку необхідно умовою є створення наднаціональних інститутів уже на

початковому етапі регіональної інтеграції, а не на останньому, після досягнення консолідації простору. Для цих держав такі механізми виконуватимуть функцію регуляторів у процесі розвитку, яку не зможуть виконати самі держави через свою слабкість.

Нарешті, саме поміж теоріями інтеграції з'явилася концепція *відкритого регіоналізму*, одна з основних у сучасних дослідженнях процесів регіональної організації. Концепція спирається на класичні теорії інтеграції та неокласичні економічні теорії. Її сутність полягає в тому, що проекти регіоналізації мають бути керовані ринковими механізмами й бути екстравертними. У міжнародних регіональних комплексах рівень протекціонізму має бути мінімальним, а сам регіоналізм має узгоджуватися з потребами глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки [14].

Відкритий регіоналізм передбачає скерування спільної політики суб'єктів регіоналізації на усунення перешкод на шляху вільної торгівлі в регіоні, що також не мають змінюватися у бік збільшення зовнішні тарифні бар'єри регіону із світовою економікою [15]. Отже, регіоналізм узгоджується із мультилатералізмом. Регіоналізм є відкритим у тому сенсі, що має стати складовою процесів глобальної лібералізації. Для інститутів, що створюються у процесі регіоналізації, також є неприпустимою практика обмеження кола членів, тобто вступ до інститутів повинен бути відкритим для всіх бажаючих, а умови членства мають недискримінаційний характер. Фактично регіоналізм сам перетворюється на політику забезпечення багатосторонніми засобами на регіональному рівні просунення проекту глобалізації та включення у глобалізований світ усіх регіональних держав. Внаслідок цього для концепції відкритого регіоналізму характерне прагнення уникати створення міждержавних або наддержавних інститутів, а лише започаткування системи регіональних домовленостей, "правил гри", які також узгоджуються із завданнями глобалізації. Відкритий регіоналізм часто визначають ще і як "м'який регіоналізм", тобто регіоналізм, для якого нехарактерні жорсткі регіональні інституційні структури.

Нарешті, у ролі самостійного теоретичного напрямку у дослідженні регіоналізму виділяють підхід із концептуальних позицій нового регіоналізму. Спираючись на методологію критичної теорії, новий регіоналізм як методологічний підхід прагне проаналізувати регіоналізм комплексно, одразу в площинах державних та недержавних взаємодій між міжнародними, субнаціональними та транснаціональними акторами. Водночас, на відміну від теорій інтеграції, новий регіоналізм аналізує і традиційні раціональні перспективи трансформації міжнародних відносин. Концепція нового регіоналізму є "важливим розвитком інтеграційної теорії, ... яка позбавлена недоліків інших аналогічних теорій, пов'язаних з недостатнім вивченням ролі силових взаємодій між державами та нездатністю пояснити структурні перетворення міжнародних відносин. ... Концепція нового регіоналізму досліджує сучасні форми транснаціонального співробітництва та транскордонних зв'язків за допомогою рівняльних, історичних і мультидисциплінарних підходів" [16].

Складна картина наукових розвідок міжнародного регіоналізму та еволюція підходів до його дослідження свідчать про складність самого явища, про його комплексний та багатовимірний характер. Фактично, регіоналізм не тільки є предметом міждисциплінарних досліджень, але й у політичному процесі виступає як поліфункціональне загальносистемне явище. Регіоналізм проявляється фактично в усіх площинах функціонування системи міжнародних відносин, внаслідок чого сам відчуває на собі вплив усіх провідних тенденцій транс-

формації цієї системи. Зв'язок та взаємний вплив регіоналізму й інших тенденцій у системі призводять до видозмінення регіоналізму, його модернізації та адаптації до нового стану системи. Більшість тенденцій, що безпосередньо здійснюють вплив на регіоналізм і, у свою чергу, відчувають на собі вплив регіоналізму, стосуються принципів і шляхів організації світового простору чи його фрагментів.

Отже, регіоналізм став сприйматися як загальна тенденція світового розвитку, яка охоплює різні феномени суспільного життя та може проявлятися в різних організаційних формах. Регіоналізм проявляється як специфічний феномен в усіх суспільних процесах як усередині держави, так і в міжнародних відносинах. Співвідношення між цими двома планами не можна визначити однозначно. З одного боку, міжнародний регіоналізм за своєю природою є похідним від регіоналізму, який спостерігається у внутрішніх процесах у державі; зберігається й певна подібність чинників організації регіонального простору у внутрішньому в державі регіоналізму та у регіоналізмі міжнародному. Більше того, за рахунок залучення різних субнаціональних акторів до проектів регіоналізації, що мають транснаціональний характер, внутрішні процеси регіоналізації безпосередньо пов'язані з міжнародним регіоналізмом.

З іншого боку, у міжнародних відносинах регіоналізм виступає в дещо відмінному від внутрішнього плану середовищі, яке накладає певні обмеження на його прояви, але водночас й обмежує поширення деяких характерних для регіоналізму всередині держави процесів. У міжнародному регіоналізмі значно більшою мірою збережено перевагу держави у формуванні та реалізації проектів регіоналізації, що пов'язано із природою міжнародних відносин. Також міжнародний регіоналізм завдяки нижчому рівню імперативності не так часто набуває конфронтаційного характеру, як це трапляється всередині держави. Як наслідок, проекти міжнародної регіоналізації переважно виступають як конструктивні; навіть деструктивні прояви регіоналізму в міжнародних відносинах розгортаються на тлі високого рівня контролю за процесами з боку регіональних акторів, що забезпечує високий ступінь передбачуваності процесів міжнародної регіоналізації як за наслідками для міжнародної системи, так і за наслідками для кожної окремої держави, що бере участь у регіоналізації.

На нашу думку, є цілком слушним виокремлення й усього міжнародного регіоналізму як окремої, самостійної наукової концепції, зв'язок у якій залежить не тільки від характеру організації регіонального простору, але й від самого факту актуалізації тенденції регіонотворення в просторі міжнародних відносин, що самі є специфічною суспільною системою. Поширення процесів регіональної організації та зростання ролі регіонів у міжнародних відносинах призвели до значної активізації досліджень проблем регіоналізму й дослідниками міжнародних відносин. Різні наукові школи, що вивчають міжнародні відносини, по-різному трактують феномен регіоналізму. З позицій політичного реалізму міжнародна система традиційно сприймається як споконвічно анархічна, у якій визначальну роль відіграють егоїстичні інтереси держав. Внаслідок цього регіоналізм може бути наслідком необхідності зміцнення чиїхось геополітичних позицій ("імперська" форма регіоналізації), спроб збалансувати вплив конкуруючої держави (регіональний баланс сил) або створення системи колективних відносин для захисту загальних економічних інтересів (гегемоністична стабільність).

Physical Environment. Natural Selection and Historical Development. – N.-Y., 1924; Vidal de la Blache P. Principles of Human Geography. – London, 1926; Sauer C.O. Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer. – Berkeley, 1963. 2. Buzan B. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. – Sussex, 1991. – P. 289. 3. Buzan B. A Framework for Regional Security Analysis // Case Studies of Regional Conflicts and Conflict Resolution / Ed. by Ohlsson L. – Goeteborg, 1989. – P. 2. 4. Mitrany D. A Working Peace System. – Chicago, 1966. 5. Haas E.B. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957. – Stanford, 1958. 6. Nye J. Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization. – Boston, 1987. – P. 51. 7. Hurrell A. Regionalism in Theoretical Perspective // Regionalism in World Politics / Ed. by L. Fawcett and A. Hurrell. – Oxford, 1995. – P. 59. 8. Keohane R.O. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. – Princeton, 1984. 9. Grugel T. And Hout W. Regionalism Across the North-South Divide: Stage Strategies. – London,

1999. 10. Meyrowitz J. No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior. – N.-Y., 1985. – P. 148. 11. Wachter A. and S. Pieter. Trajectories of Regions and Spatial Integration in the World-System // Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. – 2005. – Vol. 96, № 2. – P. 163. 12. Tinbergen J. International Economic Integration. – London, 1954. – P. 122. 13. Haarlov J. Regional Cooperation in Southern Africa. Central Elements of the SADC Venture. – Copenhagen, 1988. – P. 23; Robson P. The Economics of International Integration. – London, 1997. – P. 268-295. 14. Bergsten C.F. APEC and World Trade: A Force for Worldwide Liberalization // Foreign Affairs. – 1994. – Vol. 73, № 3; Cable V. and Henderson D. Trade Blocks & The Future of Regional Integration. – London, 1994. 15. Cable V. and Henderson D. Trade Blocks & The Future of Regional Integration. – London, 1994. – P. 8. 16. Mittelman J. Rethinking the New Regionalism in Context of Globalization // Globalism and New Regionalism / Ed. by B. Hettne, A. Inotai and O. Sunkel. – London, 1999. – P. 25-26.

Надійшла до редколегії 24.03.09

М. Капітоненко, канд. політ. наук

ДИНАМІКА МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ: ПЕРЕРОЗПОДІЛ СИЛОВИХ РЕСУРСІВ

У статті розглянуто основні положення теорії перерозподілу сили, критично оцінено методологічні засади, наведено приклади її застосування. Визначено сильні та слабкі місця теорії у порівнянні із іншими двома системними теоріями, пов'язаними із концепцією сили – гегемоністичної стабільності та силової рівноваги. Наведено оцінки сучасних світових політичних процесів з позиції теорії перерозподілу сили.

The key elements of the power transition theory are presented in the article. Methodological assumptions are critically assessed, examples of theory application are given. Theory's pros and cons are examined, compared to other systemic level theories – hegemonic stability theory and balance of power theory. Current world political processes are studied through power transition theory implications.

На відміну від "вічних", за словами Генрі Пальмерстона, інтересів Великої Британії, конфігурація розподілу силових ресурсів в міжнародній системі постійно змінюється. Динаміка, якої набували міжнародні відносини внаслідок процесів "перетікання" силових можливостей, й до сьогодні здебільшого залишається поза увагою основних теорій міжнародних відносин системного рівня дослідження. А між тим переважно статичний характер теорій балансу сил та гегемоністичної стабільності стає на заваді адекватному поясненню бурхливих політичних процесів сучасності. Як перша, так і друга спрямовують увагу дослідників на "миттєву" конфігурацію силових можливостей, фіксуючи наявність дисбалансів та оцінюючи їх можливі наслідки. Між тим, будь-яке співвідношення сил є тимчасовим. І часто вирішального значення для аналізу політичних процесів набуває не стільки наявність чи відсутність силових переваг, скільки те, як вони змінюються.

Для оцінки того, що відбувається у світі з точки зору швидкої зміни співвідношення сил часто використовують теорію перерозподілу сили (power transition theory), розроблену достатньо давно (у 1950- роках). Основні положення її найповніше викладено в роботі А. Органської та Дж. Куглера "Хроніка війни" [1]. Сьогоднішня популярність цієї теорії пов'язана із неготовністю провідних її конкурентів переконливо пояснити, що саме означає для майбутнього світу завершення "холодної війни"; і як впливатимуть на світову політику процеси змін, що тривають по її закінченню. Визначальною рисою теорії є увага до двостороннього (більшою мірою) та системного (меншою мірою) рівнів дослідження. Вона пов'язана із теорією силової рівноваги, а також виступає основою для теоретичних конструкцій неореалістів.

Теорія перерозподілу сили пояснює як природа системних трансформацій, пов'язаних із перетіканням силових ресурсів, впливає на конфліктогенність міжнародних відносин. Основну увагу спрямовано на великі держави: взаємодію їхніх силових потенціалів, передумови виникнення війн та вплив силових процесів на структуру міжнародної системи. Теорію в цілому розроблено в рамках політичного реалізму, однак деякі її положення суттєво розходяться із реалістичними догмами. Наприклад, теорія перерозподілу сили фактично

ставить під сумнів анархічність міжнародної системи, вводячи натомість складну ієрархію держав, в якій великі держави-бенефіціанти виступають своєрідним колективним регулятором міжнародних відносин.

Між великими державами неможливо довго підтримувати силову рівновагу. Співвідношення сил між ними постійно змінюється під впливом різного роду трансформацій, з яких найважливішою є процес індустріалізації. На думку А. Органської, силовий потенціал держави визначається, за великим рахунком, кількістю її населення та рівнем технічного/технологічного розвитку. Якщо перший параметр змінюється повільно, то останній здатен швидко надавати або позбавляти держав відносних переваг, підвищуючи або знижуючи їх у світовій ієрархії. Успішний процес індустріалізації перетворює слабких на сильних, а сильні держави – на великі. Так було свого часу із Великою Британією, Німеччиною, Японією, США та Радянським Союзом. Звичайно, сьогодні замість "індустріалізації" доцільно вести мову про цілий комплекс внутрішніх трансформацій, що можуть підсилити сучасну державу, який включає, поміж іншого, технологічні здобутки, здатність залучати інвестиції, збільшення конкурентноздатності національної економіки та ін. Внутрішній розвиток сприяє посиленню держави на міжнародній арені, що із часом призводить до набуття можливості кинути виклик державам, що підтримують status quo.

А. Органська визначає status quo як становище міжнародної системи, коли "...могутня держава намагається встановити систему відносин із меншими державами, яку можна назвати "порядком", оскільки відносини стабілізуються...сформовано звичайні принципи щодо того, як мають протікати відносини... певні держави визнані в якості лідерів...наявні правила дипломатії та навіть правила ведення війни" [2]. Як бачимо, таке визначення стану status quo є близьким до розуміння стабільності в дусі здійснення гегемонії. Різниця полягає в тому, що status quo, на відміну від гегемонії, *конструюється* основними акторами. Гегемон же часто стає заручником свого статусу, який, в свою чергу, визначається структурними особливостями розвитку міжнародних відносин. За його наявності у міжнародній системі коло